РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дсн Валентина Миленкова

за дисертационния труд **„Социалната промяна според българския Ню Ейдж**”

представен от **Яна Георгиева Филева** за присъждане на образователно-научната степен „доктор по Социология”

Научен ръководител: доц. д-р Марио Маринов

I. **Представяне на докторанта и дисертационния труд**

Яна Филева е родена на 12.12. 1979 г. В периода септември 2019 г. – юли 2023 г. кандидатката е изучавала специалност Социология в Югозападен университет „Неофит Рилски“ и е придобила ОКС „бакалавър по социология“ след защита на дипломна работа. Тя е била редовен докторант в периода юли 2023 г. – юли 2026 г. в докторска програма „Социология“ на Югозападния университет „Неофит Рилски“. От 2015 г. и досега Яна Филева работи като кинезитерапевт в Дом за медико-социални грижи за деца – Плевен.

Дисертацията е посветена на Ню Ейдж религията в български условия. Ню Ейдж се определя като алтернативна религиозност и се идентифицира с понятието „духовност“, заменящо думата „религия“, и описателно включва различни активности като посещения на свещени места и обекти, на центрове за лично самоусъвършенстване, йога тренировки, ритрийт практики, алтернативно лечение, курсове по занаятчийство или биоземеделие, занимания с астрология/ таро/ фън шуй/ кристали и др. В допълнение Ню Ейдж движението включва и литературните съчинения, свързани с езотерика, световни и традиционни религии и древни учения, както и вярвания в прераждането, астрология, екстрасенси и наличие на духовна енергия във физически обекти (планини, дървета и др.). Всичко това прави дисертацията много актуална предвид обстоятелството, че делът на хората, споделящи подобни идеи, вярвания и практики става все по-голям. Именно защото са твърде разнообразни вярванията, практиките, идеите е трудно да се открие хомогенност сред хората, включващи се в Ню ейдж духовността, но в същото време това предизвиква сериозен интерес у изследователите.

Обект на дисертационния труд е българският Ню Ейдж.

Предмет на дисертационния труд е социалната промяна според българския Ню Ейдж.

Целта на дисертационния труд е да установи дали посланията на българските Ню Ейдж общности към последователите могат да бъдат систематизирани като идеология, насочена към социална промяна.

За да се постигне целта на дисертационния труд се проследяват следните **задачи**:

1. Преглед на теоретичните концепции, които обясняват възникването на алтернативната духовност в България.
2. Представяне на политическата роля на религията като фактор за социалната стабилност и промяна на ниво общество-държава.
3. Литературен обзор на западната Ню Ейдж духовност.
4. Литературен обзор на българската Ню Ейдж духовност.
5. Дефиниране на доктрината на „новата духовност“в България въз основа на емпирично изследване на българската духовна група „Портал 12“: доколко е ексклузивна или инклузивна, дали привлича агностици и атеисти и дали приобщава различни етноси.
6. Анализ на посланията от гражданско-религиозна перспектива.

Хипотезите в дисертационния труд са три:

1. В България са се формирали духовни общности, които осъзнават себе си като единни движения.
2. Техните послания прокламират инклузивна българска етничност във формата на събори, фестивали, форуми и др.
3. Посланията им изграждат идеология, която може да се опише като гражданска религия.

Докторската теза е, че българският Ню Ейдж е инклузивно ревайвалистично духовно движение, което се разгръща като гражданска религия.

Методологията на дисертационния труд се състои в използването на количествени и качествени методи за събиране на информация:

1. Качествените методи включват:

- Литературен обзор на книги/ статии/ уебсайтове/ официални и неофициални документи. Обхванати са световните/ българските автори, писали в областта на Ню Ейдж/ духовността, както и вторичен анализ на българските и световни изследователи в полето на новите религиозни движения. Литературният преглед е важен, защото понятието „Ню Ейдж“ възниква във Великобритания и САЩ от края на Втората световна война, където

културната среда е оформена от протестантското и католическото християнство, за разлика от България, където традиционната религия е източното православие. Ню Ейдж се разпространява извън англо-саксонския свят поради глобализацията, но в различните културни контексти проявява специфични черти. По тази причина, литературният обзор в дисертацията се стреми да изведе спецификите на вярванията и да се опита да ги обясни.

- Наблюдението допълва литературния преглед – посещения на лекции и форуми, организирани от изследваната група „Портал 12“, с цел събиране на първична информация (социо-демографски профил на присъстващите, степен на заинтересованост, организация на събитието и др.).

- Контент анализ на посланията, които изследваната група отправя към последователите си, който включва структуриран в три части въпросник. Първата част се състои от въпроси, които описват Ню Ейдж религията. Втората част на въпросника включва въпроси, представляващи характеристики на „новото общество“. Третата част съдържа въпроси от гражданско-религиозната идеология. Целта е да се идентифицират елементите на българския Ню Ейдж, както и да се структурират проявленията на Ню Ейдж, които оформят визията за социална промяна в обществото според последователите на „новата духовност“, сравнени са с литературните данни, като са изведени и статистически значими зависимости между някои индикатори. Индикаторите са формулирани на основата на текстовете на базови автори.

- Преглед и анализ на официални документи, каквито са регистрите на 28-те Регионални здравни инспекции за кабинетите за неконвенционална медицина и за обектите с обществено предназначение в страната. Целта е да се определят границите на холистичното поле, в което хората с Ню Ейдж нагласи практикуват вярванията си.

2. Количествените методи допълват качествените и включват:

- Онлайн анкета в социална мрежа, анкетата е непредставителна, на принципа на „отзовалите се“. Структурно включва четири части – „Вярвания и практики“, „Социални и политически нагласи“, „Идентичност“ и „Социо-демографски панел“. Съдържателно е свързана с хипотезите на дисертационния труд. Анкетата проверява дали има подходяща среда за разпространение на Ню Ейдж и гражданско-религиозни послания, т. е. какви са реалните възгледи на хората. Цели се проследяване на: инклузивността на религиозната вяра, толерантност и доверие, постматериалистичните ценности, солидарност в обществото и национална идентичност. Въпросникът отграничава хората с поне едно Ню Ейдж вярване в: прераждането, астрологията, екстрасенсите, наличието на духовна

енергия във физически обекти (планини, дървета и др.). Освен това се проследява връзката между вярванията и социално-политическите нагласи на респондентите, както и се извеждат различията в нагласите на изследваните лица „със“ и „без“ Ню Ейдж вярвания. Анкетата дава общата рамка на изследвания проблем – религиозност, принадлежност към вероизповедание и алтернативни вярвания, които да посочат специфики във вярванията, проблемни полета, връзка със социално-политически нагласи и др.

- Официалната статистика от „Atlas of European Values“ (2017) за българските граждани и „Religious Landscape Study“ (Pew Research Center, 2025) за американските граждани е използвана за сравнение с получените данни от собствената анкета.

Дисертацията е с общ обем от 458 стр., от които 380 стр. основен текст; включва 44 таблици и 129 фигури. Библиографията обхваща 148 заглавия (67 на български, 3 на македонски, 8 на руски и 70 на английски език).

Структурата на дисертационния труд включва: увод, четири глави, заключение, библиография, приложения.

Първа глава разглежда ролята на религията за промяна в обществото според различните теоретични подходи и концепции за религията, като са представени само тези елементи, които характеризират Ню Ейдж духовността. Процесът на глобализация не протича без напрежения по отношение определяне на идентичността. По този начин на колективно обществено ниво има тласък в квазирелигиозна посока, т. е. да се дефинира с политико-религиозни термини какво обществото „в крайна сметка означава“ и какво е свещено за него. Втора глава описва доктрината на западната Ню Ейдж духовност. Фокусът на вниманието във вярванията е очакването за предстояща Нова епоха, макар и в доста неясни термини. Ню Ейдж активностите могат да се разглеждат като попадащи в спектъра от „отхвърлящите света“ („чист“ Ню Ейдж) до „утвърждаващите света“ („контракултурен“ Ню Ейдж). Между тези две крайности, по-голямата част от Ню Ейдж учи, че е възможно да се изпита най-доброто от двата свята. Духовно „чистият“ (пуристки) аспект на Ню Ейдж отхвърля всичко, което е свързано с този свят (финансов успех, междуличностно удовлетворение, отдаденост на определен набор от вярвания); духовността се цени сама по себе си, а фокусът е върху създаването на новия човек. Трета глава представя проявленията на Ню Ейдж духовността – вярвания, практики и визия за социалното устройство, изведени от собствения преглед и от българските автори в сферата на „духовността”. Специално място е отделено на Ню Ейдж поклонничеството

в България. Представени са анализите на малкото български изследователи в полето. Четвърта глава обобщава авторските изследвания – анализ на регистрите на 28-те Регионални здравни инспекции за кабинетите за неконвенционална медицина и обектите с обществено предназначение; списък на йога-студиата; онлайн анкета; структурно-функционален анализ на общността „Портал 12“; контент-анализ на 20-те най-гледани видеа в Ютюб канала й; описание на организираните от групата форуми „Българският дух през вековете“; контент-анализ на посланията от форумите.

Ще се спра по-конкретно на проведената онлайн анкета. Въпросникът „Религия, политика и социална промяна“ е достъпен чрез линк в една социална мрежа в периода 21-30 юли 2025 г. Проучването е непредставително, на принципа на „отзовалите се“ – извадката се състои от 64 човека. Лицата, попълнили въпросника вярват в Бога от свещените текстове, но още повече вярват в Абсолюта/космическия разум/личния Бог. Практически, всички принадлежат към някакво вероизповедание, Анализът показва, че българите с Ню Ейдж нагласи не са някаква обособена, маргинализирана или изключена група. Те са обикновени хора, чиято вяра е инклузивна и толерантна. Имат критерии за „добро“ и „зло“, но търсят моралните си опори в „здравия разум“ и религията, макар и да не се доверяват особено на институционалните църкви. Считат, че българският народ има мисия и свещени исторически традиции, че има нужда от „духовно възраждане“. Умерени са по различни теми, напр. политическа идеология, смесените материалистични-постматериалистични ценности, отношението към околната среда. Считат, че промяната в обществото трябва да е еволюционна, че са по-важни добронамерeността, доверието, равенството между хората. Вярата в Бог е важна за решаването и регулирането на светски проблеми, напр. властта и социалния ред. Националната идентичност може да осигури солидарност в обществото, като обедини българите с различни политически убеждения и от различни религии и духовни традиции. Респондентите обвързват националната идентичност със съществуването на българската държава, макар и да я считат за културен признак. Изпитват чувство за национална гордост, но не вярват, че се изгражда нов вид български национализъм. Поколенчески, най-висок дял български респонденти са от поколение Х, следвано от милениалите

В обобщение мога да констатирам, че е очертана рамката на българската Ню Ейдж гражданско-религиозна идеология. В нея се подчертава, че културно-идеологическите послания във вид на завръщане към родовите традиции, писменост, славянство и др.,

привличат повече последователи. Това е и функцията на гражданската религия – да смекчи различията в индивидуалните идентичности и да създаде колективна идентичност. Посланията са отправени към всички, които се чувстват „българи по душа“, като се апелира към човешките закони по примера на природата, в която има място за всички живи същества. В този смисъл посланията за светска сакралност включват екологията, историята и здравето. Холистичната медицина и „интуитивните науки“ са част от сакрализацията на здравето. В допълнение, „Портал 12“ се определя като неформален религиозен институт в едно плуралистично общество.

В Заключението се подчертава, че българският Ню Ейдж може да се тълкува като част от „новата духовност“, която като термин заменя понятието „Ню Ейдж“ в западните общества след 1990 г., което съвпада времево със смяната на политическата обстановка и в България. Доктрината произтича от религиозната традиция на православното християнство, което устойчиво оформя българската култура така, че нейните ценности се пренасят посредством медиите и образованието. Българският представител на нюейдж движението много повече прилича на българския православен, отколкото на западноевропейския или американския нюейджър. По този начин, в съвременното българско общество се пресичат духовността, паметта и етичното съзнание. Благодарение на глобализацията, Ню Ейдж духовността внася нова енергия, която стимулира обновяването на традиционната религиозност. Ню Ейдж понастоящем е част от мейнстрийм културата в България.

II. Оценка на дисертационния труд

Сериозно достойнство на дисертацията е систематизацията на различни концепции, които представляват социологическо осмисляне на Ню ейдж инклузивното ревайвалистично духовно движение, което се разгръща като гражданска религия. В допълнение, смятам, че темата и направените разсъждения в дисертацията са с актуално и иновативно звучене, има изразено авторско присъствие и направени оценки; аргументирано са представени различни концепции, възгледи, модели и идеи, които подчертават фокусираността на цялостното изложение. Специално трябва да подчертая емпиричната работа, както и анализът на получените резултати и направените изводи. Подкрепям изведената от Яна Филева необходимост от споделяне на натрупания опит от това изследване сред изследователите в социология на религията, както и споделяне на

позитивния опит и постигнати резултати, които са от голямо значение за развитието на изследователската рефлексивност.

Приемам направената **самооценка** на научните и научно-приложните приноси в дисертационния труд, като специално искам да подчертая, че с настоящата дисертация се легитимира ново изследователско поле – социология на Ню Ейдж духовността в българската социология.

Авторефератът отразява дисертационния труд и в съдържателен план напълно съответства на представените теми и анализи.

Дисертацията е преминала проверка със системата за антиплагиатство Турнитин и представлява авторски текст.

Дисертантката е посочила 3 публикации, едната от които е в докторантски сборник от проведена докторантска сесия във Философски факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Препоръчвам на докторантката да продължи своите изследвания в областта на Социология на Ню ейдж духовността, като задълбочи проучванията си върху конкретни елементи и примери на Ню ейдж движения, вярвания и практики в български условия.

III. Заключение

Смятам, че дисертационният труд «**Социалната промяна според българския Ню Ейдж**», представен от докторант **Яна Георгиева Филева** е един задълбочен труд, който със своето изпълнение бележи сериозни резултати. Представената теоретична и емпирична част в дисертацията, направените анализи и авторска позиция са показателни за високото равнище на положените усилия и постигнатите резултати от докторантката.

На това основание препоръчвам да се присъди образователно-научната степен «доктор по социология» на **Яна Георгиева Филева** и **гласувам положително**.

31.10. 2026г. Проф. дсн Валентина Миленкова

Благоевград

REVIEW

by Prof. Valentina Milenkova, D.Sc.

of the doctoral dissertation **„Social Change according to Bulgarian New Age** ”

submitted by **Yana Georgieva Fileva** for the award of the educational and scientific degree of Doctor of Sociology

Academic Supervisor: **Assoc. Prof. Dr. Mario Marinov**

I. **Presentation of the PhD candidate and the dissertation**

Yana Fileva was born on 12.12. 1979. In the period September 2019 - July 2023, the candidate studied Sociology at South-West University "Neofit Rilski" and obtained the Bachelor of Sociology degree after defending her Master thesis. She was a full-time doctoral student in the period July 2023 - July 2026 in the doctoral program "Sociology" of the South-West University "Neofit Rilski". From 2015 until now, Yana Fileva has been working as a physiotherapist at the Home for Medical and Social Care for Children - Pleven.

The dissertation focuses on New Age religion within the Bulgarian context. New Age is defined as a form of alternative religiosity and is identified with the concept of "spirituality"—which replaces the word "religion"—while descriptively encompassing a variety of activities such as visits to sacred sites and locations, personal development centers, yoga sessions, retreats, alternative healing, courses in crafts or organic farming, and practices involving astrology, tarot, feng shui, crystals, and more. In addition, the New Age movement encompasses literary works related to esotericism, world and traditional religions, and ancient teachings, as well as beliefs in reincarnation, astrology, psychics, and the presence of spiritual energy in physical objects (such as mountains and trees). All of this makes the dissertation highly relevant, given the growing number of people who share such ideas, beliefs, and practices. Precisely because these beliefs, practices, and ideas are so diverse, it is difficult to find homogeneity among those involved in New Age spirituality; yet, at the same time, this diversity sparks significant interest among researchers.

The object of the dissertation is the Bulgarian New Age.

The subject of the dissertation is social change according to the Bulgarian New Age.

The purpose of the dissertation is to determine whether the messages of Bulgarian New Age communities to their followers can be systematized as an ideology directed to social change.

In order to achieve the goal of the dissertation, the following tasks are followed:

1. Review of theoretical concepts that explain the emergence of alternative spirituality in Bulgaria.

2. Presentation of the political role of religion as a factor for social stability and change at the society-state level.

3. Literature review of Western New Age spirituality.

4. Literature review of Bulgarian New Age spirituality.

5. Definition of the doctrine of “new spirituality” in Bulgaria based on empirical research of the Bulgarian spiritual group “Portal 12:” to which extent it is exclusivist or inclusivist, whether it attracts agnostics/ atheists, and whether it incorporates different ethnicities**.**

6. Analysis of messages from a civic-religious perspective.

The hypotheses in the dissertation are three:

1. There are formed spiritual communities in Bulgaria, which perceive themselves as unified movements.

2. Their messages proclaim an inclusivist Bulgarian ethnicity in the form of gatherings, festivals, forums, etc.

3. Their messages construct an ideology that can be described as a civic religion.

The doctoral thesis argues that the Bulgarian New Age is an inclusive, revivalist spiritual movement that unfolds as a civil religion.

The methodology of the dissertation involves the use of quantitative and qualitative methods for data collection

Qualitative methods include:

- A literature review covering books, articles, websites, and both official and unofficial documents. This encompasses international and Bulgarian authors writing on New Age topics and spirituality, as well as a secondary analysis of research by Bulgarian and international scholars in the field of new religious movements. The literature review is significant because the "New Age" concept originated in the UK and the USA after World War II—in a cultural environment shaped by Protestant and Catholic Christianity—whereas the traditional religion in Bulgaria is Eastern Orthodoxy. While globalization has spread the New Age movement beyond the Anglo-Saxon world, it manifests specific characteristics within different cultural contexts. Consequently, the dissertation’s literature review aims to identify the specific features of these beliefs and attempt to explain them.
- The observation complements the literature review - visits to lectures and forums organized by the research group "Portal 12", in order to collect primary information (socio-demographic profile of the attendees, degree of interest, organization of the event, etc.).

- A content analysis of the messages the studied group conveys to its followers, utilizing a three-part structured questionnaire. The first part consists of questions describing New Age religion. The second part includes questions representing characteristics of the "new society." The third part contains questions derived from civil-religious ideology. The aim is to identify elements of the Bulgarian New Age movement and to structure the manifestations of the New Age that shape the vision of social change held by followers of the "new spirituality". These findings are compared with existing literature, and statistically significant correlations between certain indicators are identified. The indicators were formulated based on the texts of key authors.
- Review and analysis of official documents, such as the registers of the 28 Regional Health Inspections for non-conventional medicine offices and public facilities in the country. The purpose is to define the boundaries of the holistic field in which people with New Age attitudes practice their beliefs.

Quantitative methods complement qualitative ones and include:

- This is an online survey conducted via social media. It is non-representative and based on a self-selection approach. Structurally, it comprises four sections: "Beliefs and Practices," "Social and Political Attitudes," "Identity," and a "Socio-demographic Panel." Its content is aligned with the hypotheses of the dissertation. The survey assesses whether a favorable environment exists for the dissemination of New Age and civil-religious messages—that is, it examines people's actual views. It aims to track the inclusivity of religious faith, tolerance and trust, post-materialist values, social solidarity, and national identity. The questionnaire identifies individuals holding at least one New Age belief—such as reincarnation, astrology, psychics, or the presence of spiritual energy in physical objects (mountains, trees, etc.). Furthermore, it examines the relationship between these beliefs and the respondents' socio-political attitudes, while also highlighting differences in the mindsets of those who hold New Age beliefs versus those who do not. The survey establishes a broad framework for the issue under study—encompassing religiosity, religious affiliation, and alternative beliefs—to reveal specific belief patterns, areas of concern, and connections to socio-political attitudes, among other factors.
- Official statistics from the *Atlas of European Values* (2017) regarding Bulgarian citizens and the *Religious Landscape Study* (Pew Research Center, 2025) regarding US citizens were used for comparison with the data obtained from the proprietary survey.

The dissertation has a total volume of 458 pages, of which 380 pages are the main text; includes 44 tables and 129 figures. The bibliography covers 148 titles (67 in Bulgarian, 3 in Macedonian, 8 in Russian and 70 in English).

The structure of the dissertation includes: an introduction, four chapters, a conclusion, a bibliography, and appendices.

The first chapter examines the role of religion in societal change through the lens of various theoretical approaches and concepts of religion, highlighting only those elements that characterize New Age spirituality. The process of globalization is not without tensions regarding the definition of identity. Consequently, at the collective societal level, there is a shift toward a quasi-religious orientation—that is, an attempt to define, in politico-religious terms, what society "ultimately signifies" and what it holds sacred. The second chapter outlines the doctrine of Western New Age spirituality. Central to these beliefs is the anticipation of an imminent New Age, albeit one described in rather vague terms. New Age activities can be viewed as falling along a spectrum ranging from the "world-rejecting" ("pure" New Age) to the "world-affirming" ("countercultural" New Age). Between these two extremes, the majority of New Age teachings suggest that it is possible to experience the best of both worlds. The spiritually "pure" (purist) aspect of the New Age rejects everything associated with this world—such as financial success, interpersonal fulfillment, or commitment to a specific set of beliefs—valuing spirituality for its own sake and focusing on the creation of the "new human being." Chapter Three presents the manifestations of New Age spirituality—beliefs, practices, and visions of social organization—derived from the author's own review and from Bulgarian authors in the field of "spirituality." Special attention is given to New Age pilgrimage in Bulgaria, and the analyses of the few Bulgarian researchers in this field are presented. Chapter Four summarizes the author's own research: a) an analysis of the registers of the 28 Regional Health Inspectorates regarding unconventional medicine practices and public-use facilities; b) list of yoga studios; an online survey; c) structural-functional analysis of the "Portal 12" community; d) content analysis of the 20 most-viewed videos on its YouTube channel; e) description of the forums organized by the group under the title "The Bulgarian Spirit Through the Ages"; f) and a content analysis of the messages conveyed during these forums.

I will focus more specifically on the conducted online survey. The questionnaire "Religion, politics and social change" is available through a link in a social network in the period 21-30 July 2025. The survey is non-representative, on the principle of "respondents" - the sample consists of 64 people. The persons who completed the questionnaire believe in the God of the sacred texts, but even more believe in the Absolute/cosmic mind/personal God. Practically everyone belongs to some religious denomination. Analysis shows that Bulgarians with New Age attitudes do not constitute a distinct, marginalized, or excluded group. They are

ordinary people whose faith is inclusive and tolerant. They have criteria for "good" and "evil" but seek their moral grounding in "common sense" and religion, even though they do not place much trust in institutional churches. They believe that the Bulgarian people have a mission and sacred historical traditions, and that there is a need for a "spiritual revival." They are moderated on various topics, e.g. political ideology, the mixed materialist-post-materialist values, the attitude towards the environment. They believe that change in society must be evolutionary, that goodwill, trust, and equality between people are more important. Belief in God is important in solving and regulating worldly problems, e.g. power and social order. National identity can provide solidarity in society by uniting Bulgarians with different political beliefs and from different religions and spiritual traditions. The respondents associate national identity with the existence of the Bulgarian state, although they consider it a cultural feature. They feel a sense of national pride, but do not believe that a new type of Bulgarian nationalism is being built. Generationally, the highest proportion of Bulgarian respondents are from generation X, followed by millennials.

In summary, the framework of a Bulgarian New Age civil-religious ideology has been outlined. It highlights that cultural-ideological messages—such as a return to ancestral traditions, ancient scripts, Slavic heritage, and the like—attract a growing number of followers. This reflects the function of civil religion: to bridge differences in individual identities and forge a collective identity. These messages are addressed to all who feel themselves to be "Bulgarians at heart," appealing to human laws modeled on nature—a realm that accommodates all living beings. In this context, the messages regarding secular sacrality encompass ecology, history, and health. Holistic medicine and "intuitive sciences" form part of the sacralization of health. Furthermore, "Portal 12" defines itself as an informal religious institution within a pluralistic society.

The conclusion emphasizes that the Bulgarian New Age can be interpreted as part of the "new spirituality"—a term that replaced "New Age" in Western societies after 1990, coinciding with the political shift in Bulgaria. The doctrine stems from the religious tradition of Orthodox Christianity, which has consistently shaped Bulgarian culture, ensuring its values are transmitted through media and education. A Bulgarian adherent of the New Age movement bears a much stronger resemblance to a Bulgarian Orthodox Christian than to a Western European or American New Ager. Thus, spirituality, memory, and ethical consciousness intersect within contemporary Bulgarian society. Thanks to globalization, New Age spirituality

is bringing in new energy that stimulates the renewal of traditional religiosity. New Age is currently part of mainstream culture in Bulgaria.

II. Evaluation of the dissertation

A significant merit of the dissertation is the systematization of various concepts that offer a sociological interpretation of the New Age inclusive revivalist spiritual movement as it unfolds in the form of a civil religion. Furthermore, I consider the topic and the arguments presented in the dissertation to be both timely and innovative; the work reflects a distinct authorial voice and offers original assessments, while various concepts, views, models, and ideas are presented in a well-reasoned manner that underscores the focused nature of the entire exposition. I must specifically highlight the empirical work, as well as the analysis of the obtained results and the conclusions drawn. I endorse Yana Fileva's point regarding the need to share the experience gained from this study with researchers in the sociology of religion, as well as to share the positive insights and results achieved, which are of great importance for the development of research reflexivity.

I accept the self-assessment of the scientific and applied scientific contributions presented in the dissertation, and I would particularly like to emphasize that this work establishes a new field of research within Bulgarian sociology: the sociology of New Age spirituality.

The abstract reflects the dissertation and fully corresponds in terms of content to the topics and analyses presented.

The dissertation has undergone a check using the Turnitin anti-plagiarism system and constitutes an original text.

The doctoral candidate has listed three publications, one of which appears in a collection of papers from a doctoral session held at the Faculty of Philosophy of South-West University "Neofit Rilski."

I recommend that the doctoral candidate continue her research in the sociology of New Age spirituality by deepening her study of specific elements and examples of New Age movements, beliefs, and practices within the Bulgarian context.

III. Conclusion

I consider the dissertation titled "**Social Change according to Bulgarian New Age**," submitted by doctoral candidate **Yana Georgieva Fileva**, to be a profound work that

demonstrates significant achievements. The theoretical and empirical sections of the dissertation, the analyses conducted, and the author's perspective all attest to the high level of effort invested and the results attained by the doctoral candidate.

On this basis, I recommend awarding the educational and scientific degree of “Doctor of Sociology” to Yana Georgieva Fileva and vote in favor.

31.10. 2026 Prof. DSc Valentina Milenkova

Blagoevgrad